

ӨЖ 342.7

DOI: 10.54649/2077-9860-2020-3-15-19

А.Р. Калимбекова¹**¹ з.ғ.к., Каспий қоғамдық университеті,****Қазақстан Республикасы, Алматы қ.****E-mail: akalimbekova@mail.ru**

«ҚОҒАМДЫҚ ПІКІР» ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ ПІКІР ТЕОРИЯСЫ ЗЕРТТЕЛУІНІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада «қоғамдық пікір» ұғымы қарастырылып, оның мәнін қоғамдық сана, құқықтық сана түсініктерімен ұштастыра қарастыруға талпыныс жасалынды. Адамдардың құқықтары мен бостандықтарының сақталуына қоғамдық пікірдің әсер етуі арақатынасында қоғамдық пікірдің құрылымын, Интернет кеңістігінде қоғамдық пікірді көрсету проблемаларын зерттелуіне, «қоғамдық пікір» ұғымын түсіндірудің әртүрлілігіне назар аударылады. Қоғамдық пікір теориясындағы әртүрлі тәсілдер, бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық пікірге әсері, сондай-ақ демократиялық қоғамда қоғамдық пікірдің алатын орны талданады.

Түйінді сөздер: адамның құқықтары мен бостандықтары, конституция, қоғамдық пікір, интернет, декларация, қоғам, құқықтық сана, коммуникация.

А.Р. Калимбекова¹**¹к.ю.н., Каспийский общественный университет, Республика Казахстан, г. Алматы****E-mail: akalimbekova@mail.ru**

ПОНЯТИЕ «ОБЩЕСТВЕННОЕ МНЕНИЕ» И НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗЛИЧНЫХ ПОДХОДОВ В ТЕОРИИ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация

В статье рассматриваются понятие «общественное мнение». Предпринята попытка рассмотрения сущности общественного мнения во взаимосвязи с понятиями общественное сознание, правовое сознание. Обращается внимание на исследование структуры общественного мнения, проблемы отражения общественного мнения в интернет пространстве во взаимосвязи влияния общественного мнения на соблюдение прав и свобод человека. Освещается многообразие трактовки понятия «общественное мнение». Анализируются различные подходы в теории общественного мнения, влияние средств массовой информации на общественное мнение, а также роль, которую играет общественное мнение в демократическом обществе.

Ключевые слова: права и свободы человека, конституция, общественное мнение, интернет, декларация, общество, правовое сознание, коммуникация.

Kalimbekova A.R.**Candidate of Law sciences,****Caspian Public University, Republic of Kazakhstan, Almaty****E-mail: akalimbekova@mail.ru**

THE CONCEPT OF "PUBLIC OPINION" AND SOME ASPECTS OF RESEARCH OF DIFFERENT APPROACHES IN THEORY OF PUBLIC OPINION IN MODERN SOCIETY

Annotation

The article deals with the concept of "public opinion". An attempt is made to consider the essence of public opinion in conjunction with the concepts of public consciousness, legal consciousness. Attention is drawn to the study of the structure of public opinion, the problem of reflection of public opinion in the Internet space in the relationship of the influence of public opinion on the observance of human rights and freedoms. The diversity of the interpretation of the concept of "public opinion" is highlighted. Various approaches in the theory of public opinion, the influence of the media on public opinion, as well as the role that public opinion plays in a democratic society are analyzed.

Key words: human rights and freedoms, constitution, public opinion, internet, declaration, society, legal consciousness, communication.

Қазіргі таңда қоғамдық пікір, әсіресе демократиялық қоғам мен құқықтық мемлекет қалыптастыру процесінде аса маңызды. Адам үшін әрқашан басқа адамдардың пікірі маңызды болған. Бұл оған қоғамдағы өз орнын сезінуге мүмкіндік береді. Қоғамдық пікірді зерттеудің өзектілігі және оның қазіргі заңға әсері құқықтық мемлекет құру тенденциясымен және азаматтық қоғамның әртүрлі институттарының белсенді дамуымен анықталады.[1] Қазақстандық азаматтық қоғам мәселерін зерттеуге арналған заң монографияларында атап кеткендей, мемлекет алдында маңызды міндет тұр - құқықтық жүйені ондағы құндылықтар азаматтық қоғам сұранысқа ие болатындай етіп, моральдық басымдықтармен қиылысатын және бір-бірінде негіздеме алатындай етіп реттеу. Мұны жүзеге асыру қиын, өйткені қоғамда әртүрлі құндылықтар жүйесі бәсекелеседі, сонымен қатар қарама-қарсы құндылықтар жүйелерінің қатар өмір сүруі байқалады. Бір жағынан, бұл мемлекет, мемлекеттік билік құндылықтарының басымдығы, екінші жағынан, жеке тұлға, оның жеке құқықтары мен бостандықтары құндылықтарының басымдығы.[2]

А.С.Демин атап өткендей, құқықтық жүйенің құрылымына кіретін құқықтық құбылыстарға мыналар жатады: құқықтық нормалар, институттар мен принциптер, құқықтық сана, құқықтық мәдениет, заң шығарушылық, құқықтық тәжірибе және т.б. Құқыққа және қоғамның құқықтық жүйесінің басқа құрылымдық элементтеріне оң ықпал ете алатын факторлардың бірі - қоғамдық пікір. Демократиялық тұрғыдан түрлі реформалардың нәтижелілігі қоғамның дұрыс қабылдауына және сапалы жүзеге асырылуына байланысты. Қоғамдық пікірді зерттеу қоғам өмірінің әр түрлі салаларына: әлеуметтік, экономикалық, саяси және құқықтық салаларға әсер ететін қоғамның,

оның шынайы қажеттіліктері мен мүдделерінің «суретін» құруға жәрдемдеседі. Қоғамдық пікір қоғам өмірінде болып жатқан алуан түрлі процестерді бейнелеуге қабілетті, қоғамдық сана формаларының бірі болып табылатын жеткілікті күрделі әлеуметтік-психологиялық құбылыс. Қоғамдық пікірдің жай-күйі - бұл қоғамдамуының көрсеткіші, жалпы адамзаттық құндылықтарды тану және бекіту дәрежесі. Қоғамдық пікір арқылы азаматтардың, олардың ұжымдары мен ұйымдарының қоғамның саяси, экономикалық және құқықтық өмірінің маңызды аспектілеріне қатынасын ашуға болады.

Қоғамдық пікір мәселесін қарастырғанда оны қоғамдық сана түсінігімен байланыста қарастырғаны жөн. Ғылыми зерттеулерінде қоғамдық және құқықтық сана түсініктерін терең қарастырғанда, назар құқықтық құндылықтарына да аударылады. Осы тұрғыдан И.В.Фабриканьның құқықтық құндылықтарының құқықтық жеке және қоғамдық санасында көрінісін табуға қатысты жіктеу қызығушылық тудырады. [3] Оның айтуынша негізгі құндылықтар - бұл өмір, денсаулық, ой бостандығы, ар-ождан, сөз, қозғалыс, тұрғылықты жерді таңдау, ұрпақ жалғастыру құқығы және үйге қол сұғылмау сияқты негізгі азаматтық құқықтар. Суб-кардиналды құндылықтарға белгілі құқықтық және саяси құндылықтар - баспасөз бостандығы мен тәуелсіздігі, азаматтардың саяси өмірге қатысуы, сот тәуелсіздігі, сондай-ақ экологиялық құндылықтар жатады. Субкардиналды құндылықтар кардиналды құндылықтарға бағынады, өйткені біріншілерін бұзу соңғыларына нақты қауіп төндіру мүмкін. Қазіргі таңдағы құқықтық санасында, бір жағынан, мемлекет, мемлекеттік билік құндылықтарының басымдығы, ал екінші жағынан, жеке адам, оның жеке құқықтары мен бостандықтары құндылықтарының басымдығы байқалады. Осы орайда жеке

тұлғаның құқықтық санасында қалыптасатын құқықтық құндылықтар туралы айта отырсақ, құндылықтардың иерархиясына қоғамдық құқықтық сананың қайшылықтары қатты әсер ету мүмкін, олар жеке құқықтық сана құрылымындағы рухани құндылықтар санатына жатады. Осы құқықтық құндылықтар қоғамдық пікірде көрінісін тауып, адам құқықтарының сақталуына және қорғалуына үлкен әсерін тигізеді.

Адамдардың қоғамдық пікір туралы идеяларының бастаулары мемлекет пен құқыққа, ежелгі грек және ежелгі рим философтарының демократиясына деген көзқарастардан бастау алады, антикалық дәуірден кейін орта ғасыр, жаңа кезең және қазіргі таңдағы философтар, заң ғалымдардың саяси және құқықтық ілімдерінде өз жалғасын тапты. Адам құқықтарына көзқарастары да қоғамдық пікірде кең көрінісін тапқан. Қоғамдық пікір ерекшеліктеріне келетін болсақ, ғалымдар бірнеше аспектіге назар аударады және әсіресе құқық туралы қоғамдық пікірдің құқықтық санамен арақатынасын табуға тырысқан. Мысалы: құқық туралы қоғамдық пікір белсенділікті қамтиды және әрекетке итермелейтін ерікті компонент болып табылады, қоғамдық пікірдің эмоционалды компоненті құқықтық санадан гөрі қоғамдық пікірде айқынырақ көрінеді және қоғамның құқық туралы пікірге қарағанда құқықтық сананың динамикасы азырақ болу мүмкін, қоғамдық пікірдің функционалды ерекшеліктері құқықтық санамен салыстырғанда кеңірек. Осындай айырмашылықтарын анықтай отыра, сананың формасы ретінде қоғамдық пікірі қарастырылғанымен, бұл құбылыс мұнымен шектелмейді және көбіне практикалық болып табылатындығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндігін береді [1]

Белгілі бір мәселе туралы қоғамдық пікірді тұрғындар оған айқын қызығушылық танытқан жағдайда ғана қалыптастырады. «Қызығушылық дегеніміз - адамның кезкелген затқа немесе құбылысқа эмоционалды боялған, күшейтілген назары». Сондықтан құқық та қоғамдық пікірдің объектісі ретінде әрекет етуі үшін оған жеке адамдардың қызығушылық танытуы қажет. Құқық жалпыға міндетті мінез-құлық ережелерінің жүйесі бола отырып, қоғамдық қатынастардың барлық қатысушыларына құқықтар беріп, тиісті міндеттерді жүктей отырып, белгілі бір

қажеттіліктер жүйесімен шартталған түрлі мүдделерді қозғайды.

Қоғамдық пікірдің келесі ерекшелігі- ол дау тудырушы, екіұшты пікір болу мүмкіндігінде. Іс жүзінде, қоғамда белгілі бір құқықтық нормаларға немесе институттарға қатысты әртүрлі көзқарастар болған жағдайлар жиі кездеседі., бұл құқықтық санаға да тәуелді. Құқықтық сана әрқашан адамдардың қажеттіліктерін, мүдделерін, қатынастарын, олардың өмір сүру жағдайларын заңды құқықтар мен міндеттермен байланыстырады, байланыстырады. Құқықтық сананың ерекшеліктеріне назар аудара отырып, ғалымдар оның әдістері мен формалары және олардың қоғамдық өмірдегі рөлі де қоғамдық сананың салыстырмалы түрде дербес түрлерін саралау негіздері болып саналатынын баса айтады және ерекше құқықтық ұғымдарға назар аударады: құқықтар мен міндеттер, заң мен заңдылық, сот және әділеттілік, қылмыс пен жаза және т.б. Құқықтық сананы қолданыстағы заңға, жаңадан құрылған құқықтық нормаларға қатынас білдіретін сезімдердің, көңіл-күйлердің, идеялардың, көзқарастардың және т.б. жиынтығы ретінде де түсіндіруге болады. Қоғамдық сананың бір нысаны ретінде (саясатпен, адамгершілікпен, өнермен және т.б. қатар), құқықтық сана жалпы қоғамдық сана заңдылықтарына бағынады және қоғамның материалдық жағдайымен анықталады, бірақ та құқықтық сана қоғамдық қатынастардың берілген жағдайын ғана емес, сонымен қатар олардың даму тенденцияларын да көрсете алады. Құқықтық сана оған қоса сабақтастықпен сипатталады. Құқық туралы идеялар, көзқарастар, идеялар ұрпақтан ұрпаққа берілуі мүмкін, басқа халықтар жасаған құқықтық идеяларды, көзқарастарды қабылдау мүмкін, құқықтық сана қоғамдық қатынастарға, әлеуметтік өзгерістер процестерін анықтауға, оларды жеделдетуге немесе тежеуге қабілетті белсенді күш ретінде әрекет етеді, құқықтық сана қоғамдық сананың басқа формаларымен әрекеттесе алады, олардың әрқайсысы бір құбылысты өзінше бағалайды. Бір-бірімен өзара әрекеттесе отырып, қоғамдық сана нысандары субъектілер өз әрекеттерін сәйкестендіруі қажетті мақсаттарын, мінез-құлық стандарттарын анықтайды. Құқықтық сана мен адамгершіліктің өзара әрекеті әсіресе бір-біріне жақын болып келеді. Л.С.Явич айтунша «Құқықтық сана дегеніміз тек құқыққа

деген көзқарастардың жиынтығы емес, бұл қоғам мен жеке адамдардың, таптардың, әлеуметтік топтардың ағымға қатынасын ашатын екі жақты идеялар, бағалау, наным, көңіл-күй жүйесі. Заң, өткен уақыттың заңына және ол қалай болуы керек туралы көзқарастар. Құқықтық сана қоғамдық сананың, құқықтық идеологияның және психологияның формасы ретінде моральдық нұсқаулармен қамтылған». [4] Адамгершілік нұсқаулары, жақсылық, зұлымдық және әділеттілік туралы идеялар құқықтық көзқарастардың мазмұнына енеді, көп жағдайда олардың қалыптасуына негізделеді. және қоғамдық пікірде осы көзқарастар өз көрінісін табуда.

Өз ойын жалғастыратұра, Л.С.Явичқоғамдық пікір түсінігі мен ерекшелігіне назар аударады. Оның пікірінше. кез-келген қоғамдық пікірдің ерекшелігі - оның мазмұнында қоғамдық сананың әр түрлі формалары біріктіріледі. Мысалы құқық туралы қоғамдық пікірде орталық орынды адамгершілік сана алады, оның призмасы арқылы белгілі бір құқықтық мекеменің немесе әрекеттің (актінің) саяси мәні де, ерекше құқықтық қасиеттері де бағаланады. Дәлірек айтсақ, әлеуметтік топтың, ұжымның, таптың, адамдардың белгілі бір заңнамалық немесе сот актісі туралы пікірін қалыптастыруда оны әділеттілік тұрғысынан бағалау шешуші рөл атқарады [5] Бірқатар ғалымдар пікірінше құқықтық құбылыстар туралы қоғамдық пікір - бұл белгілі бір оқиға, оқиға, құбылыс немесе проблемамен қозған кез-келген әлеуметтік қауымдастықтың құқықтық санасы, бұл белгілі бір әлеуметтік жағдайдағы құқықтық сананың бір жақты көрінісі деп тікелей атап өтеді.[6] Жоғарыда аталған құқық туралы қоғамдық пікірдің осындай ерекшелігін бөліп көрсетуге мүмкіндік береді, оған сәйкес белгілі бір құбылыстарды, әрекеттерді мақұлдау немесе мақұлдамау критерийі олардың заң талаптарымен арақатынасы емес, дұрыс және әділеттілік жайлы көзқарастарында жату мүмкін. Біркелкі емес өмір жағдайларына, әртүрлі әлеуметтік (демографиялық, ұлттық және т.б.) топтардың қоғамдағы ұстанымына байланысты олар сонымен қатар осы немесе басқа мінез-құлықтың әділеттілігі, пайдалылығы немесе зияндылығы туралы әртүрлі түсініктер қалыптастырады. Демек, бір фактіге әр түрлі адамдардың әр түрлі бағаларын олардың даралық ерекшеліктерімен ғана қамтылмай, ол қоғамдық өмірдің нақты жағдайларында

жатыр. Құқық туралы қоғамдық пікірдің осы ерекшелігіне назар аударған жөн: қоғамдық пікірдің бастаулары – бұл бөлек заң нормалары ғана емес, құқықтық өмір фактілерін жеке тұлғамен субъективті қабылдау.

Қоғамдық пікір құрылымында ғалымдар бірнеше элементтерін бөліп қарастырады. Вейт С.М. атап өткендей философтар мен әлеуметтанушылар өз зерттеулерінде қоғамдық пікір құрылымындағы келесі үш элементті ажыратады: біріншіден, әлеуметтік бағалау (әр түрлі әлеуметтік топтардың қоғамдық пікірдің объектісіне қатынасы); бұл бағалау әркім үшін әртүрлі (жағымсыздан оңға қарай); екіншіден, эмоционалды элемент; үшіншіден, жігерлі элемент. Және де әлеуметтік жағдай неғұрлым тұрақты болса, соғұрлым рационалды бастаманың күші көрініс табады, көпшіліктің ең өткір, даулы мәселелер бойынша пікірлері де сабырлы болып келіп, дәйекті бағаларына алады. Жағдай тұрақсызданған кезде, қоғамдық пікір құрылымында эмоционалды компоненттер басым болады. Қоғамдық пікірде ерік қағидасы - адамдардың бағытталған әрекеттері көрінісін кең табады. [7]

Қоғамдық пікір конструктивті немесе деструктивті сипатта болуы мүмкін. Осыдан оның қоғамның экономикалық, әлеуметтік, қаржылық қауіпсіздігі деңгейіне, адам құқықтарының қорғалуы мен қамтаасыз ету деңгейіне әсер етуінің әр түрлі ықпалы да болуы мүмкін.

Соңғы кезде қоғамдық пікірді қалыптастыруда жаңа технологиялардың рөлі күннен күнге артауда. Желідегі байланыстың тиімділігі мен синхронизациясы, минималды цензура, интерактивтілік, Интернет-коммуникацияның орталықсыздандырылуы - осының барлығы әлеуметтік желілер мен Интернеттің пайдаланушылары кез-келген қоғамдық ақпаратқа тең және еркін қол жеткізуге мүмкіндік береді, сыни рационалды диалог үшін жағдайлар жасалады және нәтижесінде қоғамдық пікірді қалыптастыруға үлкен сер тигізеді. Әлеуметтік желілер азаматтарға басқа - көбіне дәстүрлі және үкімет бақылайтын платформаларда жоқ ақпаратты ұсына алады. Оған қоса олар іс жүзінде байланыс құралы болып табылады: хабарлама жіберу опциялары мен пайдаланушылардың басқа қолданушылардың беттерінде, платформаларында жарияланған мазмұнға қол жетімділігі арқасында көптеген адамдар арасында көлденең ақпарат

алмасу қалыптасады, бұл ұжымдық үйлесуді қатысты елеулі ықпал көрсетуге жаңа жолдарын жеңілдетеді және қоғамдық пікірге, соның ашады. ішінде адам құқықтарының түрлі аспектілеріне

Пайдаланылған қайнар көздерінің тізімі:

1. Демидов А.С.. Право и общественное мнение : вопросы теории : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.01 / Демидов Алексей Сергеевич; [Место защиты: Саратов. гос. akad. права].- Саратов, 2008.- 298 с. <http://www.dslib.net/teoria-prava/pravo-i-obwestvennoe-mnenie-voprosy-teorii.html>
2. Ибраева А.С., Есетова С.К., Савченко С.Ю. Правовая культура в гражданском обществе: проблемы формирования. Алматы, 2007. С. 14
3. Фабрика И.В. Аксиологическая сущность правосознания личности: теоретический аспект. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск – 2007. С.3
4. Явич Л.С. Общая теория права. — Л., 1976. С.72
5. Явич Л.С. Социализм: Право и общественный прогресс — М., 1990.с. 233-234
6. Ратинов А.Р., Ефремова Г.Х. Правовая психология и преступное поведение. — Красноярск, 1988. С. 64
7. Вейт С.М. Сущность и структура общественного мнения //Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. 2009.

References:

1. Demidov A.S.. Pravo i obshchestvennoye mneniye : voprosy teorii : dissertatsiya ... kandidata yuridicheskikh nauk : 12.00.01 / Demidov Aleksey Sergeevich; [Mesto zashchity: Sarat. gos. akad. prava].- Saratov, 2008.- 298 s. <http://www.dslib.net/teoria-prava/pravo-i-obwestvennoe-mnenie-voprosy-teorii.html>
2. Ibrayeva A.S., Yesetova S.K., Savchenko S.Yu. Pravovaya kultura v grazhdanskom obshchestve: problemy formirovaniya. Almaty, 2007. S. 14
3. Fabrika I.V. Aksiologicheskaya sushchnost pravosoznaniya lichnosti: teoretichesky aspekt. Avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. Chelyabinsk – 2007. S.3
4. Yavich L.S. Obshchaya teoriya prava. — L., 1976.S.72
5. Yavich L.S. Sotsializm: Pravo i obshchestvenny progress — M., 1990.s. 233-234
6. Ratinov A.R., Yefremova G.Kh. Pravovaya psikhologiya i prestupnoye povedeniye. — Krasnoyarsk, 1988. S. 64
7. Veyt S.M. Sushchnost i struktura obshchestvennogo mneniya //Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye nauki. 2009.